

19. Александр Прогнимак – Президент Клуба Меценатов Украины. [електронний ресурс]: Клуб Меценатів – Режим доступу до матеріалів: http://mecenat-club.org/about/president_kluba/

Кацера В. А. Элементы американской традиции в украинском меценатстве (2000-2010 гг.)

В статье исследовано развитие меценатства в Украине в 2000-2010 гг. Определены характерные его особенности, осуществлен обзор наиболее характерных для нашего государства форм и направлений реализации меценатской инициативы, причин, побуждающих к занятию меценатством. Проведено комплексное сравнение с наиболее развитой на сегодня меценатской традицией США, выделены общие черты.

Ключевые слова: меценат, меценатство, благотворительность, традиция.

Katsero V. O. Elements of the American tradition of patronage in Ukraine in the early twenty-first century (2000-2010).

Author has investigated the development of philanthropy in Ukraine in 2000-2010, defined its dominant features. There has been carried out an overview of the most typical forms and directions of philanthropic initiatives in our state, the reasons to engage in patronage. A comprehensive comparison with the tradition of patronage in United States was made, common elements of the U.S. and Ukrainian systems were also highlighted.

Keywords: philanthropist, philanthropy, charity, tradition.

УДК 94(477)(342.51+342.52+342.56)

Л. І. Полякова

ЕВОЛЮЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ГІЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В РОЗРІЗІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розкриваються результати соціологічного опитування населення Запорізької області з питань, що стосуються діяльності та взаємодії гілок державної влади з моменту проголошення незалежності України до 2011 р.

Ключові слова: еволюція, законодавча влада, виконавча влада, судова влада, взаємодія, Президент, Прем'єр-міністр.

Питання взаємодії гілок державної влади постало на порядок денний ще у 1991 р. – з моменту проголошення незалежності України. За Конституцією влада в державі належить народу, тому виникла необхідність проведення соціологічного опитування та з'ясування точки зору народу на питання взаємодії та еволюційних процесів у взаємодії гілок державної влади.

Для виявлення рівня взаємодії гілок влади в регіоні і в країні в цілому з 1 по 16 червня 2011 року лабораторією соціологічних досліджень Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького було проведено анкетне опитування.

Генеральна сукупність, яка презентує об'єкт дослідження – населення Запорізької області віком старше 18 років становить 1596478 чоловік.

Відповідно до визначеної генеральної сукупності було сформовано вибірку, яку становить 410 осіб. Вибірка є районованою, квотною.

Районування здійснювалося шляхом відбору об'єктів репрезентації, що є носіями відповідної ознаки, яка є значущою для дослідження, а саме наявність апарату службовців державної та міської влади (обласні та районні держадміністрації та органи місцевого самоврядування). Відповідно до районування були вибрані респонденти: з обласного центру (Запоріжжя), міста обласного підпорядкування (Мелітополь), міст районного підпорядкування (Оріхів, Молочанськ, Пологи), селищ міського типу (Приазовське, Веселе, Чернігівка, Якимівка) та сіл (35).

В кожному з умовних районів було відібрано по 82 особи і розподілено за статтю, віковими групами, рівнем освіти та характером зайнятості.

Основні соціально-демографічні характеристики респондентів представлені в Таблиці 1.

Таблиця 1

Соціально-демографічна характеристика респондентів

		N	%
Усього опитано (осіб):		406	100
За статтю	чоловіки	192	47,3
	жінки	214	52,7
За віком	до 30 років	60	14,8
	30-39 років	80	19,7
	40-49 років	93	22,9
	50-59 років	93	22,9
	60 років і старші	80	19,7

За рівнем освіти	початкова	0	0,0
	середня неповна	15	3,7
	середня	112	27,6
	середня спеціальна	177	43,6
	вища	102	25,1
За місцем проживання	обласний центр	81	20,0
	місто обласного підпорядкування	82	20,2
	місто районного підпорядкування	81	20,0
	селище міського типу	82	20,2
	село	80	19,7
За характером зайнятості	робітник	50	12,3
	селянин	33	8,1
	спеціаліст сільського господарства з середньою спеціальною або вищою освітою	23	5,7
	спеціаліст технічного профілю з середньою спеціальною або вищою освітою	46	11,3
	спеціаліст гуманітарного профілю з середньою спеціальною або вищою освітою	70	17,2
	військовослужбовець, службовець СБУ, МВС	13	3,2
	службовець на підприємстві, в установі, робота не вимагає вищої або середньої спеціальної освіти	29	7,1
	керівник (підприємства, установи, підрозділу)	12	3,0
	підприємець	44	10,8
	держслужбовець	52	12,8
	пенсіонер	34	8,4
	інше	0	0,0

Статистична похибка дорівнює $\pm 4,8$ при рівні довірчої вірогідності $P = 95\%$.

В якості інструментарію була використана самостійно розроблена соціологічна анкета, що включає 28 запитань, які визначені нами як важливі для вирішення основних практичних завдань дослідження.

При побудові питань анкети були застосовані дискретні та і безперервні шкали. До дискретних було віднесено:

– номінальні (питання № 1,2,3,4,8,12,23,24,25,26,27,28), які розглядалися нами як однозначно номінальні, оскільки між цими варіантами відповіді не припускається можливість проміжно-перехідного варіанту, вони не пов'язані між собою (тобто код відповіді є найменуванням категорії). За таким же принципом були визначені номінальні шкали, в яких враховувалися соціально-демографічні ознаки респондентів.

– порядкові (питання № 5,7,10,11), які розглядалися нами як рангові, оскільки в послідовності відповідей на них (“Так”, “Скоріше так, ніж ні”, “Скоріше ні, ніж так”, “Ні”) кожний наступний варіант відповіді характеризує наступне рангове місце в континуумі ставлення (набуває значення “краще” чи “гірше”). Дані шкали оцінюються як рангові, а не інтервальні, бо “відстань” між варіантами визначити практично неможливо, і не лише з огляду на суб'єктивність оцінювання, але й через неможливість чіткого визначення однакового інтервалу між ставленням.

У якості безперервних шкал було обрано метричні (інтервальні) шкали (питання № 6,9,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22), які давали можливість респондентам дати оцінку явищу за п'ятибальною шкалою, де 1-найнижча оцінка, 5- найвища оцінка, а 0-важко відповісти. Кодове значення цих відповідей приймалось нами за кількісне (цифрове) значення, що характеризує безпосередню оцінку. Для цих питань під час аналізу розраховувались такі показники міри центральної тенденції як середнє, мода та медіана й показники міри мінливості – ранг, максимум, мінімум.

Після статистичної обробки даних нами були сформовані ряди розподілу й оформлені в таблиці. З аналізу емпіричної інформації вилучено ті варіанти відповідей респондентів, які не мали статистичної значущості. Первинний аналіз результатів опитування зумовлювався типами шкал, застосованими при розробленні питань анкети. Результати анкетного опитування представлені в одновимірних та двовимірних таблицях.

За сформованими рядами розподілу відбувався одновимірний аналіз всіх питань та двовимірний аналіз деяких питань, що дало можливість встановити характер зв'язку між ними. В одновимірному аналізі після частотного розподілу були підраховані відсотки.

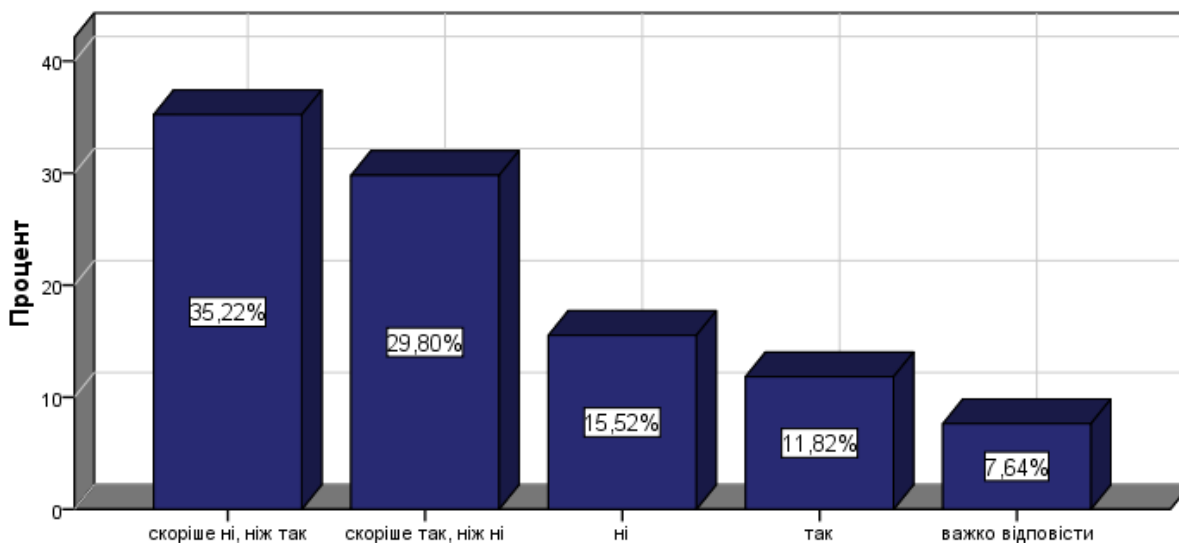
Опитування відбувалося згідно з усіма технологічними вимогами до цих процедур. Незрозумілі терміни й формулювання озвучувалися, але не пояснювалися. Потрібно відзначити, однак, що в російськомовних районах (особливо в містах) траплялися випадки нерозуміння значення окремих слів українською мовою. В цьому випадку озвучувався переклад слова російською.

В цілому ставлення респондентів до опитування було позитивним, відчувалася зацікавленість тематикою запитань. Опитування ґрунтувалося на засадах добровільності, явної відмови брати в ньому участь не спостерігалось, хоча можна припустити, що певний відсоток відповідей “Важко відповісти” на запитання анкети свідчить про небажання розмірковувати з приводу запропонованої теми.

Респондентам було запропоновано блок питань щодо функціонування гілок влади в Україні. Аналіз відповідей свідчить про те, що більшість опитаних вважають, що в Україні повинна діяти сильна президентська влада – 58,4%, сильна виконавча влада (Прем'єр-міністр, Кабінет міністрів) – 65,3%, сильна законодавча влада (Верховна Рада) – 58,9%.

Лише 11,8% респондентів вказали на те, що гілки державної влади врівноважують одна одну, 29,8% – «скоріше так, ніж ні», 35,2% – «скоріше ні, ніж так», 15,5% – «ні» і 7,6% опитаним було важко відповісти на це питання. Таким чином половина респондентів (50,7%) вважають, що гілки влади в Україні не врівноважують одна одну, проти 41,6%, на думку яких гілки влади все ж таки врівноважують одна одну.

Чи врівноважують одна одну, на Вашу думку, гілки державної влади в Україні?



Чи врівноважують одна одну, на Вашу думку, гілки державної влади в Україні?

Аналіз результатів за квотним розподілом – вік, освіта, стать суттєвої різниці між відповідями респондентів не виявив. Проте за характером зайнятості серед тих респондентів, які вважають, що гілки державної влади врівноважують одна одну переважають держслужбовці (57,7%), робітники (54%), військовослужбовці, службовці СБУ, МВС (53,8%), пенсіонери (47,1%), керівники підприємств, установ і підрозділів (50,0%).

Серед опитаних, які дотримуються протилежної точки зору (гілки державної влади не врівноважують одна одну) переважна більшість спеціалістів гуманітарного профілю з середньою спеціальною або вищою освітою (64,3%), підприємці (63,6%), спеціалісти сільського господарства з середньою або вищою освітою (60,8%), селяни (54,6%), службовці на підприємстві, установі, робота яких не вимагає середньої або вищої освіти (51,7%), спеціалісти технічного профілю з середньою спеціальною або вищою освітою (50,0%), а також частина пенсіонерів (44,1%), держслужбовців (40,4%), військовослужбовців, службовців СБУ, МВС (46,2%).

Порівняльний аналіз відповідей респондентів з різних населених пунктів виявив наступне: лише частина опитаних (48,1%) в обласному центрі (м.Запоріжжі) вважають, що гілки державної влади врівноважують одна одну, проти 41,9%, які дотримуються протилежної точки зору. В решті населених пунктів, на думку переважної більшості опитаних, гілки державної влади все ж таки не врівноважують одна одну: в містах районного впорядкування – 60,4%, проти 33,3%, які вважають, що врівноважують; містах обласного підпорядкування – 51,4%, проти 39%; селах – 51,3%, проти 42,6%; селища міського типу – 47,6%, проти 45,1%.

Оцініть, будь ласка, за п'ятибальною шкалою взаємодію гілок державної влади (законодавчої, виконавчої, судової) за часів президентства *

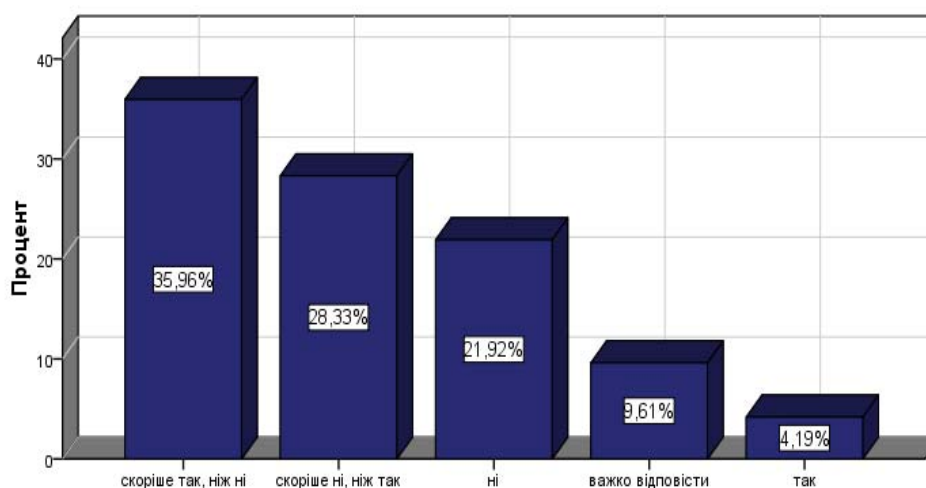
	Л.Кравчука	Л.Кучми	В.Ющенко	В.Януковича
Середнє значення	2,5246	2,8375	2,2850	2,9225
Медіана	3,0000	3,0000	2,0000	3,0000
Мода	4,00	4,00	3,00	4,00

* 0-важко відповісти, 1-найнижча оцінка, 5- найвища оцінка

В цілому більшість респондентів оцінюють взаємодію гілок влади за часи правління будь-якого президента незалежної України (Л.Кравчука, Л.Кучми, В.Ющенка, В.Януковича) на «2», «3» і «4» бали за п'ятибальною шкалою де (0 – важко визначитися, 1 – найнижча оцінка, 5 – найвища). Середній показник (М) складає: В.Янукович - 2,9225, Л.Кучма - 2,8375, Л. Кравчук - 2,5246, В.Ющенко - 2,2850. Таким чином, найефективніше взаємодія гілок державної влади відбувається, на думку респондентів, за часів президентства В.Януковича, а найменш ефективно – за В.Ющенка.

Еволюція взаємодії гілок державної влади (Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, судової влади) з моменту проголошення незалежності України до теперішнього часу відбувається, на думку, лише 4,2% респондентів, а 21,9% дотримуються протилежної точки зору. Значна ж частина опитаних обрали проміжні варіанти відповідей «скоріше так, ніж ні» – 36,0%, «скоріше ні, ніж так» – 28,3%, «важко відповісти» – 9,6%. Отже, сумарний відсоток респондентів, на думку яких, еволюції взаємодії гілок державної влади в Україні не відбувається складає 50,2%, проти 40,2%, які вважають, що еволюція все ж таки відбувається.

Чи відбувається, на вашу думку еволюція взаємодії гілок державної влади(Президента, Верховної Ради,Кабінету Міністрів,судової влади) з моменту проголошення незалежності України до теперішнього часу



Чи відбувається, на вашу думку еволюція взаємодії гілок державної влади (Президента, Верховної Ради,Кабінету Міністрів,судової влади) з моменту ...

Аналіз відповідей респондентів за віковим розподілом, освітою і статтю суттєвої різниці не виявив. Але за сферами зайнятості дані опитування свідчать про те, що частина спеціалістів сільського господарства з середньою або вищою освітою (47,8%), держслужбовців (44,2%), спеціалістів технічного профілю з середньою спеціальною або вищою освітою (43,4%), гуманітарного профілю з середньою спеціальною або вищою освітою (42,4%) вважають, що еволюція взаємодії гілок державної влади відбувається. Проте, інша ж частина респондентів із зазначених квот дотримуються протилежної думки: спеціалісти сільського господарства з середньою або вищою освітою (52,2%), держслужбовців (46,2%), спеціалістів технічного профілю з середньою спеціальною або вищою освітою (45,6%), гуманітарного профілю з середньою спеціальною або вищою освітою (48,6%).

Також, думку про те, що в Україні не відбувається еволюції взаємодії гілок державної влади підтримують 58% робітників, 56,8% підприємців, 48,3% службовців на підприємстві, установі, робота яких не вимагає середньої або вищої освіти, 45,9% пенсіонерів. Слід зазначити, що частина (25%) керівників підприємств, установ і підрозділів не визначилися щодо цього питання, і взагалі не дали остаточних чітких відповідей, тобто «так» чи «ні».

Аналіз відповідей респондентів за населеними пунктами виявив наступне: думка опитаних мешканців обласного центру (м.Запоріжжя) свідчить про амбівалентність їх поглядів – 45,7% вважають, що еволюція взаємодії гілок державної влади все ж таки відбувається, проти 44,5%, які не підтримують цієї точки зору. Щодо решти населених пунктів, то відповіді розподілилися так: відбувається еволюції взаємодії гілок влади в селах – 45,0%, проти 51,3%; в селищах міського типу – 43,9%, проти 40,0%; в містах обласного підпорядкування – 34,1%, проти 52,4%; містах районного підпорядкування – 32,1%, проти 53,1%.

На питання «Як би Ви оцінили за п'ятибальною шкалою (0-важко відповісти, 1 – найнижча оцінка, 5 – найвища) взаємодію гілок державної влади в вашому районі чи місті (законодавчої, виконавчої, судової) за часів президентства?» відповіді розподілилися таким чином: респонденти міста обласного підпорядкування (Запоріжжя) вважають, що найбільш ефективно вони взаємодіють за часів президентства В.Януковича –

середній показник становить 3,38, менш ефективно за часів президентства Л.Кучми – 2,80, Л.Кравчука – 2,54, В.Ющенка – 2,44.

Респонденти міста обласного підпорядкування (Мелітополь) теж вважають, що найбільш ефективно вони взаємодіють за часів президентства В.Януковича - середній показник становить 3,30, менш ефективно за часів президентства Л.Кучми - 2,63, Л.Кравчука - 2,44, В.Ющенка - 2,26.

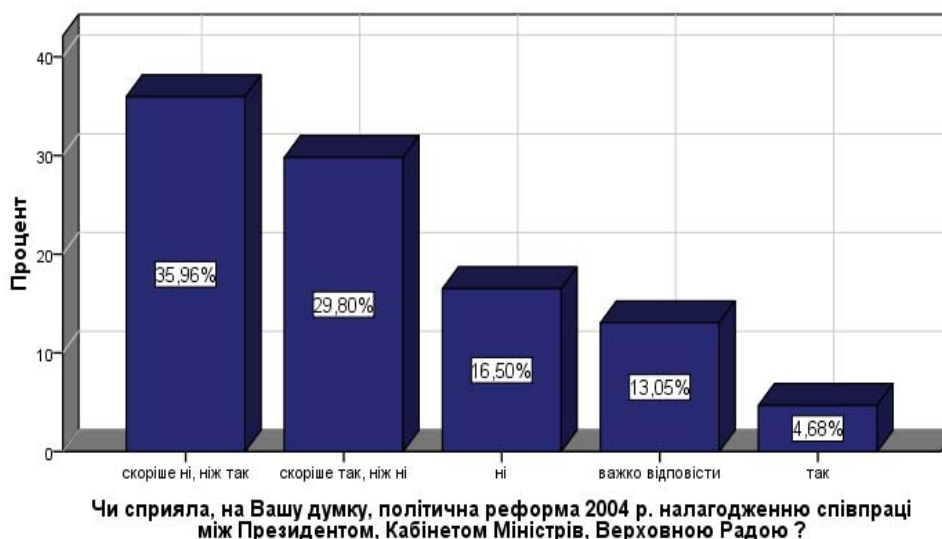
Так само оцінюють взаємодію гілок влади респонденти і інших видів населених пунктів: місто районного підпорядкування: за часів президентства В.Януковича – середній показник становить 3,27, Л.Кучми – 2,83, Л.Кравчука – 2,49, В. Ющенка – 2,23.

Селище міського типу: за часів президентства В.Янукович – середній показник становить 3,66, президентства Л. Кучми – 2,85, Л.Кравчука – 2,67, В.Ющенка – 2,37.

Село: за часів президентства В.Янукович – середній показник становить 3,56, Л. Кучми – 3,02, Л. Кравчука – 2,88, В. Ющенка – 2,65.

Лише 4,7% респондентів вважають, що політична реформа 2004 р. сприяла налагодженню співпраці між Президентом, Кабінетом Міністрів, Верховною Радою України, 29,8% – «скоріше так, ніж ні», 36% – «скоріше ні, ніж так», 16,5% – «ні», 13,1% – було важко відповісти на це запитання. Таким чином половина респондентів (52,5%) вважають, що політична реформа 2004 р. не сприяла взаємодії гілок державної влади, тому 44,9% з них підтримують повернення України до форми правління президентсько-парламентська республіка. Суттєвої різниці у відповідях респондентів за квотним розподілом – характером зайнятості, містом проживання, освітою не було виявлено.

Чи сприяла, на Вашу думку, політична реформа 2004 р. налагодженню співпраці між Президентом, Кабінетом Міністрів, Верховною Радою ?



Чи сприяла, на Вашу думку, політична реформа 2004 р. налагодженню співпраці між Президентом, Кабінетом Міністрів, Верховною Радою ?

За п'ятибальною шкалою, де 0 – важко відповісти, 1 – найнижча оцінка, 5 – найвища, респонденти найвище оцінюють діяльність президента В. Януковича. Таку оцінку йому дають працівники всіх сфер зайнятості, окрім підприємців, незалежно від населеного пункту. А найнижче оцінюють діяльність президента В.Ющенка. Середній показник (М) складає: В.Янукович – 3,90, Л. Кучма – 3,13, Л. Кравчук – 2,95, В. Ющенко – 2,34.

Проте оцінка діяльності В.Ющенка на посаді прем'єр-міністра України дещо вища, ніж його президентство. Середній показник (М) складає: В.Ющенко – 2,80. Такої думки дотримуються працівники всіх сфер зайнятості, окрім керівників (підприємств, установ, підрозділів) не залежно від місця проживання. Щодо діяльності інших прем'єр міністрів України, то середній показник (М) складає: А.Кінах – 2,79, Ю.Тимошенко – 2,76, В. Пустовойтенко – 2,46.

Серед якостей, які характеризують ідеального президента, 67,9% респондентів відзначають компетентність, професіоналізм в управлінні державою, 60,2% – вміння вибирати та призначити на ключові посади професіоналів, 51,9% – дипломатичність, поміркованість, вміння йти на компроміс, 44,9% – принциповість, послідовність в своїх діях, 41,1% – порядність, чесність.

Щодо діяльності Верховної Ради України, то найвищу оцінку за п'ятибальною шкалою отримала Верховна Рада 2 скликання – середній показник (М) складає 2,88 в порівнянні з діяльністю Верховної Ради 5 скликання – 2,76, 1 скликання – 2,74, 4 скликання – 2,72 і 3 скликання – 2,71. Суттєвої різниці у відповідях респондентів за характером зайнятості, освітою, віком, населеним пунктом немає.

Середній показник (М) діяльності за п'ятибальною шкалою Глави обласної адміністрації 2010-2011 дещо вищий і складає 2,91, ніж Глави обласної адміністрації 2004-2009 – 2,74; Голови облради 2004-2009 – 2,83, Голови облради 2010-2011 – 2,81.

Порівняльний аналіз діяльності міських голів виявив наступне:

В якому населеному пункті Ви проживаєте ?	Оцініть за п'ятибальною шкалою діяльність Міського голови 2004-2009 (М)	Оцініть за п'ятибальною шкалою діяльність Міського голови 2010-2011 (М)
обласний центр	2,90	2,93
місто обласного підпорядкування	3,10	2,88
місто районного підпорядкування	2,88	2,73
селище міського типу	2,99	2,84
село	2,91	2,74

* 0-важко відповісти, 1-найнижча оцінка, 5- найвища оцінка

Порівняльний аналіз діяльності голів райдержадміністрації показав наступне:

В якому населеному пункті Ви проживаєте ?	Оцініть за п'ятибальною шкалою діяльність Глави райдержадміністрації 2004-2009 (М)	Оцініть за п'ятибальною шкалою діяльність Глави райдержадміністрації 2010-2011 (М)
обласний центр	2,75	2,93
місто обласного підпорядкування	3,01	2,98
місто районного підпорядкування	2,67	2,64
селище міського типу	2,85	2,99
село	2,80	2,89

* 0-важко відповісти, 1-найнижча оцінка, 5- найвища оцінка

Порівняльний аналіз діяльності Генеральних прокурорів показав наступне:

	Середнє значення (М)
Оцініть за п'ятибальною шкалою діяльність Генерального прокурора 2004-2009	2,72
Оцініть за п'ятибальною шкалою діяльність Генерального прокурора 2010-2011	2,63

З метою визначення ставлення респондентів до функціонування судової гілки влади, нами було запропоновано питання «Чи діє в Україні, на Вашу думку, незалежна судова влада?» і більша частина (66,5%) опитаних відповіли, що не діє.

Порівняльний аналіз діяльності Верховного Суду показав наступне:

	Середнє значення (М)
Оцініть за п'ятибальною шкалою діяльність Верховного Суду 2004-2009	2,63
Оцініть за п'ятибальною шкалою діяльність Верховного Суду 2010-2011	2,50

* 0-важко відповісти, 1-найнижча оцінка, 5- найвища оцінка

Порівняльний аналіз діяльності Конституційного суду показав наступне:

	Середнє значення (М)
Оцініть за п'ятибальною шкалою діяльність Конституційного Суду 2004-2009	2,68
Оцініть за п'ятибальною шкалою діяльність Конституційного Суду 2010-2011	2,34

* 0-важко відповісти, 1-найнижча оцінка, 5- найвища оцінка

Аналіз ідеологічних вподобань респондентів показав, що 23,2% опитаних є прихильниками комуністичної ідеології, 21,4% – ліберальної, 19,5% – консервативної, 16,5% – соціалістичної, 2,7% – християнсько-демократичної, а 12,3% – ще не визначилися зі своїми ідеологічними вподобаннями.

47,4% респондентів вважають, що Україна повинна бути президентсько-парламентською республікою, 31,8% – парламентсько-президентською, 7,5% – президентською, 4,5% – парламентською і 8,8% не визначилися з формою правління. Кореляційної залежності між ідеологічними вподобаннями та формою правління у відповідях респондентів не було виявлено.

Підсумовуючи результати соціологічного опитування? слід зазначити, що респондентам притаманна певна амбівалентність поглядів щодо владних державних структур України. Так, більша половина респондентів впевнені в тому, що в Україні повинна діяти сильна президентська, виконавча, законодавча влади. Майже половина опитаних вважають, що гілки влади врівноважують одна одну, підтримують повернення України до форми правління президентсько-парламентська республіка і 40,2% вважають, що еволюція гілок державної влади в Україні все ж таки відбувається. Держслужбовці, які безпосередньо стикаються з роботою державних структур, теж виявили амбівалентні погляди не залежно від роботи в сільських, районних, міських чи обласних органах влади.

Більшість респондентів, оцінюючи за п'ятибальною шкалою діяльність президентів, прем'єр-міністрів, Верховної Ради, голів обласної та районних адміністрацій, міських та сільських голів, судової гілки влади обрали середні оцінки «2», «3», «4» або відповідь «важко відповісти». Що свідчить про їхню невпевненість у визначеннях, опосередкованість і певну відстороненість від діяльності владних структур. Особливо це стосується судової системи, яка, на думку більшості респондентів, не є незалежною.

Такі погляди притаманні всім респондентам без винятку, не залежно від сфери зайнятості, віку, освіти і місця проживання.

Полякова Л.И. Эволюция взаимодействия ветвей государственной власти в Украине в разрезе социологического опроса населения Запорожской области

В статье раскрываются результаты социологического опроса населения Запорожской области по вопросам которые касаются деятельности и взаимодействия ветвей государственной власти с момента провозглашения независимости Украины и до 2011 г.

Ключевые слова: эволюция, законодательная власть, исполнительная власть, судебная власть, взаимодействие, Президент, премьер-министр.

Polyakova L. I. The evolution of co-operation of branches of state power in Ukraine in the context of social public opinion polls in Zaporizhzhya Region

The results of social public opinion poll on questions that touch activity and co-operation of branches of state power from the moment of proclamation of independence of Ukraine till 2011 are revealed in the article.

Keywords: Evolution, legislative power, bodies of executive power, judicial power, interaction, president, prime minister.

УДК 37.014(477)

О. В. Томаченко

УКРАЇНСЬКІ ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ 1990–2009 рр. З ІСТОРІЇ: ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ НАПИСАННЯ

У статті звернута увага на роль підручників з історії – домінуючого засобу навчання у вітчизняній шкільній освіті та важливого чинника формування історичної пам'яті молоді. Виокремлено періоди, впродовж яких у незалежній Україні відбувалося створення шкільних підручників з історії. Висвітлено проблеми, притаманні процесові написання вітчизняних шкільних підручників з історії, вказані шляхи їх подолання.

Ключові слова: освіта, шкільні підручники, історія України, всесвітня історія.

Після проголошення у серпні 1991 року незалежності України постала потреба вирішення нагальних питань і у сфері освіти. Поруч з впорядкуванням законодавчої бази галузі необхідно було кардинально змінити програми, створити нові підручники та іншу навчальну літературу для середньої школи, особливо з історії [1, с. 17]. Проблеми, що постали, мали принципове значення. Зокрема, важливу роль у функціонуванні шкільних освітніх систем, в тому числі в Україні, відігравали й відіграють підручники. Вони були і залишаються одним з найважливіших елементів навчально-методичного комплексу і сутнісним компонентом освітньої системи [2, с. 266; 3, с. 70; 4, с. 39].

Якщо брати до уваги радянські підручники, то вони являли собою трактування історичних подій та фактів в “потрібному світлі” і не більше; в них були відсутні додаткові завдання, вправи, альтернативна інформація, документи, посилання на джерела інформації, що дозволяло б школярам самостійно вивчати те чи інше питання і дати йому власну оцінку. У радянські часи українські підручники з історії перебували в цілковитому підпорядкуванні російської концепції, їхнє завдання полягало у вихованні імперської радянської людини – патріота великої держави [5, с.4].

В школах радянської доби викладали історію СРСР; історія України в шкільних програмах була присутня формально [6, с. 3]. Як стверджує директор Інституту інноваційних технологій і змісту освіти О. Удод, “...кілька поколінь українців вирости і виховались на радянській історії, в якій не відводилось місце для вивчення історії України” [7, с.2]. Тому розбудова незалежної Української держави вимагала формування в суспільстві, насамперед, серед молоді, нової історичної пам'яті. Її змістом мало стати положення, що українці – нація історична, знана і відома в Європі та світі сотні років [7, с. 2]. У зв'язку з цим постало відповідальне завдання створення підручників як з історії України, так і з всесвітньої історії, які б мали розвивати у підростаючого покоління національну гордість, національну самосвідомість і патріотизм [8, с. 7]. Їх змістове наповнення повинно було забезпечити належне засвоєння учнями навчально-історичної інформації (фактів, хронології, історичних осіб, подій з історії релігії, культури, термінів тощо); розуміння ними єдності історичного процесу в його багатоманітності; набуття вміння визначати історичні події, явища і процеси, що мали (мають) вирішальний вплив на цивілізаційно-культурний розвиток, здатності їх описувати, аналізувати, інтерпретувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; уміння учнів зіставляти інтереси окремого індивіда з інтересами соціальних, національних та інших груп, суспільства й людства загалом. Отримані учнями історичні знання мали б сприяти взаєморозумінню між людьми з різними культурними, етнічними, мовними та релігійними традиціями [9, с. 10]. Визначальне завдання шкільних підручників з